
Az érvénytelenség további jogkövetkezményei, különös tekintettel az árfolyamkockázat fogyasztóra telepítése tisztességtelenségének megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezményekre

Pomeisl András József*

A tanulmány a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés érvénytelenségének megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezmények problémáját vizsgálja. Áttekinti az alkalmazandó jogkövetkezmények kiválasztásának általános szempontjait a hazai jogban. Rámutat a tisztességtelenség fogalmi elemeinek jelentőségére, és az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata alapján összegzi a 93/13/EGK irányelv 6. és 7. cikkéből fakadó követelményeket. Végül a mellett érvel, hogy a Kúria elnöke által felállított Konzultatív Testület által javasolt két megoldás lényegében egyenértékű.

Tárgyszavak: tisztességtelenség, érvénytelenségi jogkövetkezmények, deviza alapú kölcsönszerződés

Further legal consequences of invalidity, in particular the legal consequences applicable in the event of unfairness of the transfer of exchange rate risk to the consumer

The study examines the problem of legal consequences applicable in the event of invalidity of foreign currency-based consumer loan agreements. It reviews the general aspects of the selection of applicable legal consequences in domestic law. It points to the importance of the conceptual elements of unfairness and summarizes the requirements under Articles 6 and 7 of Directive 93/13/EEC in the light of the case law of the CJEU. Finally, it argues that the two solutions proposed by the Consultative Board set up by the President of the Curia of Hungary are essentially equivalent.

Keywords: unfairness, legal consequences of invalidity, foreign currency loan agreement

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1033>

1. Bevezetés

Az elmúlt évek egyik legtöbbet vitatott magánjogi problematikája a deviza alapú finanszírozási konstrukciókhoz kapcsolódik. Jelen írásomban alapvetően nem a deviza alapú kölcsönszerződés konstrukciójának érvényességének kérdését teszem vizsgálat tárgyává – ezt megtettem a korábbi cikkemben¹ – hanem az érvénytelenség jogkövetkezményei meghatározásának szempontjait tekintem át.

* Főtanácsadó, Kúria, megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

¹ POMEISL András József: A devizaalapú kölcsön fogalmi elemei és konstrukció jogi megítélése a Kúria gyakorlatában, *Acta Humana*, 2017/4., 71–88. o.

Teszem ezt különösen azért, mert a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának (a továbbiakban: CKOT) 2015. november 9-10-ei ülésén e tárgyban (valójában egyhangúlag) elfogadott álláspont az én előterjesztésem alapján. Ezt az álláspontot azóta többen vitatták; a joggyakorlatban teljes egészében nem gyökeresedett meg, bár egyes törvényszékek gyakorlatában alkalmazzák. A Kúria Elnöke által 2016-ban felállított, a fogyasztói kölcsönszerződések érvénytelenségével kapcsolatos kérdéseket vizsgáló konzultációs testület (a továbbiakban: Konzultációs Testület) 2019. június 19-ei állásfoglalásában e megoldás mellé – az uniós jogi szempontokra figyelemmel – egy másik megoldást is megfogalmazott.

Kétségtelen, hogy a két megoldás különböző dogmatikai érvrendszeren alapul, ám ebből nem vonható le az a következtetés, hogy az egyik vagy a másik álláspont dogmatikailag tarthatatlan, akár az uniós jog, akár a magyar polgári jogi dogmatika alapján. A különböző megközelítések ellenére ugyanis a két megoldás álláspontom szerint valójában ugyanazon eredményre vezet, és egyformán kielégíti az uniós jogi követelményeket.

2. Az érvénytelenségi jogkövetkezmények megválasztásának szempontjai

Szladits Károly megfogalmazása szerint „[h]a valamely tényállásban megvan a jogügylet külső látszata, de a jogügylet egyik-másik kelléke hiányzik, akkor érvénytelen jogügylettel van dolgunk. (...) A semmis jogügylet egyszerűen nem jogügylet, hanem annak csupán látszata”.² A régi magyar jogirodalom meglegedett ennek a kimondásával, hiszen a magyar magánjog kauzális rendszerében a szerződéses jogcím érvénytelenségből fakadó hiánya folytán megnyílt a lehetőség az alaptalan vagyonmozgásokra vonatkozó szabályok alkalmazására, így az érvénytelenség további, speciális jogkövetkezményeinek elméleti kidolgozására nem került sor.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban régi Ptk.) 237. §-a ezzel szemben kifejezetten szabályozta az érvénytelen szerződésre tekintettel történt teljesítés esetére alkalmazandó *tipikus* jogkövetkezményeket, és azokat az akkori gyakorlat hivatalból alkalmazandónak tekintette. A régi Ptk. jogirodalmában – tekintettel a további jogkövetkezmények hivatalbóli alkalmazására – „[e]lfogadottá vált az az álláspont, amely az érvénytelenség lényegét nem abban látja, hogy az ügyletnek nem fűződik joghatás, hanem abban, hogy a polgári jog sajátos szankciói kerülnek alkalmazásra”.³ Ahogy Weiss Emília rámutatott: „a szocialista jog az érvénytelenség szankciójával – ahol ez indokolt – erősebbet kíván

² SZLADITS Károly: A magyar magánjog I. – Általános Rész. Személyi jog, Budapest, Grill, 1941., 35. §, 363. o.

³ HARMATHY Attila: A semmisség és a megtámadhatóság, in: A Polgári Törvénykönyv magyarázata (szerk.: Gellért György), Budapest, Complex, 2004, 883-884. o. A Ptk. vonatkozásában is ezt az elvet vallja: ČERTICKÝ Mária: Az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeinek dogmatikai alapjai a 2013. évi V. törvényben, *Advocat*, 2014/1-2., 45-47. o.

*ütni, mint a joghatás pusztá megtagadását, (...) Az érvénytelenségben közös csak az marad, hogy a célzott joghatás beálltát (...) a törvény kizárja. A célzott joghatás helyén keletkező új meghagyása vagy kitöltése, az utóbbi esetben a kitöltés eszközeinek megválasztása azonban alapvetően a szerződés funkciója által meghatározottan differenciálódik.*⁴

A hivatalbóliság visszaszorulásával a magyar jogirodalom és joggyakorlat visszatért ahhoz az állásponthoz, hogy „[a]z érvénytelenség lényege (...) az, hogy az ilyen szerződés – törvény által meghatározott valamely okból – nem alkalmas a felek által célzott joghatás elérésére, mert a jog nem biztosít lehetőséget a szerződésből származó jogok és kötelezettségek bírósági úton való kikényszeríthetőségére”.⁵ „Az érvénytelenség mindenekelőtt azt jelenti, hogy a szerződéshez nem fűződhetnek a felek által célzott joghatások: az érvénytelen szerződés nem köti a feleket, nem kötelesek vállalásaikat teljesíteni, az érvénytelen szerződést bírósági úton nem lehet kikényszeríteni.”⁶

Az érvénytelenség alapvető jogkövetkezménye, hogy – miként azt a Ptk. 6:108. §-ának (1) bekezdése is megfogalmazza – érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet, vagyis az érvénytelen szerződést nem hoz létre kötelmet a felek között. Ez azt jelenti, hogy az érvénytelen szerződésen alapuló teljesítés jogalap/jogcím nélkül történik, ez nyitja meg az utat az érvénytelenség *további jogkövetkezményeinek* alkalmazása előtt.

Az érvénytelenség alapvető jogkövetkezményére tekintettel a további jogkövetkezmények alkalmazása során nem hagyhatunk figyelmen kívül négy alapvető fontosságú szempontot:

1.) Az első, hogy a jogkövetkezmények alkalmazásának alapvető célja a tartozatlan szolgáltatás következményeinek rendezése.

2.) A második, hogy az érvénytelenségi ok által védett érdeket, értéket a további jogkövetkezmények alkalmazása során is védelemben kell részesíteni. Ez utóbbi szempontra vezethető vissza több tételes szabály is, mint például az a régi Ptk. 237. §-ának (3)-(4) bekezdésében foglalt szabályok, vagy az, hogy az érvényessé nyilvánításra csak akkor van lehetőség, ha az érvénytelenség oka kiküszöbölhető⁷, vagy az a joggyakorlatban kialakult elv, miszerint a szerződés hatályossá nyilvánítása folytán nem lehet olyan helyzetet létrehozni, mintha a szerződés érvényes lenne⁸, illetve abban, hogy a szerződést a bíróság csak akkor nyilváníthatja érvényessé, ha a szerződés egyéb – el nem hárítható – okból nem érvénytelen.⁹

3.) A jogkövetkezmény alkalmazása során a polgári jog általános alapelveinek (jóhiszeműség és tisztesség, elvárható magatartás, joggal való visszaélés tilalma)

⁴ WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969, 162-164. o.

⁵ WELLMANN György: Az érvénytelenség, in: *Polgári jog – Kommentár a gyakorlat számára V/VI. – Kötelmi jog. Első és Második rész* (szerk.: PETRIK Ferenc – WELLMANN György), Budapest, HVG-ORAC, 2018, 183. o.

⁶ VÉKÁS Lajos: Az érvénytelenség, in: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter), Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 1486-1487. o.

⁷ régi Ptk. 237. § (2) bekezdés második mondat; Ptk. 6:110. § (1) bekezdés

⁸ EBH 2008. 1767.

⁹ BH 1983. 194.

figyelembevételével kell a felek jogait és kötelezettségeit meghatározni. Ez jelenik meg abban a szabályban, amely a harmadik személlyel szembeni felelősségi kérdéseket rendezi¹⁰, illetve a kölcsönösség alóli jogszabályi kivételekben.¹¹

4.) A magyar polgári jog utóbbi ötvenéves fejlődése oda vezetett, hogy – 1978. március 1-je óta a tételes jogszabály szintjén is – a szerződéses kötelelem fenntartására törekszik, miként az az érvényessé nyilvánítás lehetőségének általánossá tételéből¹², illetve a részleges érvénytelenség¹³ szabályozásából¹⁴ kitűnik.

A fenti elvekből az is következik, hogy elvben két rendezési mód adódik: az egyik a szerződés hibájának orvoslásával a szerződés érvényessé nyilvánítása, amely a szerződéses kötelelem következményeinek legalábbis részleges fenntartását jelenti, illetve a tágabb értelemben vett *in integrum restitutio*, vagyis az érvénytelen szerződéses kötelelem következményeinek felszámolása.¹⁵ Ez utóbbi esetén – mivel a viszonyítási pont, a jogszerűnek tekinthető helyzet azonos (mintha a szerződést meg sem kötötték volna) – a különböző rendezési módoknak elvben a nyújtott szolgáltatások, illetve az azok folytán bekövetkező változások jellegére tekintet nélkül, az alaptalan vagyonmozgásokra vonatkozó szabályok szerint legalábbis értékben azonos eredményre kell vezetniük.

Fontos szempontot fogalmaz meg a Legfelsőbb Bíróságnak az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK véleményének 8. pontjához fűzött indokolás is, amely paradigmaváltást hajt végre az érvénytelenség jogkövetkezményeinek felfogását illetően, és e körben hangsúlyozza, hogy „[a] Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának álláspontja szerint a Ptk. tételes jogi szabályai nem képezik akadályát annak, hogy a bírói gyakorlat a jövőben a jogalap nélküli gazdagodás elvére támaszkodva ítélje meg az érvénytelenség jogkövetkezményeit. Ebből következően az eredeti állapot helyreállítása nem azt jelenti, hogy a teljesített szolgáltatások »egy az egyben« kerülnek visszatérítésre, hanem azt, hogy az eredeti állapot helyreállítása során érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy az eredetileg fennállt értékegyensúly fennmaradjon, hogy egyik fél részéről se következhesen be jogalap nélküli gazdagodás. Ezt az elvet kell érvényesíteni az érvényessé nyilvánítás, illetve a hatályossá nyilvánítás során is az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének a pénzbeli megtérítésekor. A bíróságnak a jogviszony rendezése során tehát arra kell törekednie, hogy a már teljesített szolgáltatással egyenértékű ellenszolgáltatást rendeljen el. Az elszámolás során a bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy egyik fél se kerüljön kedvezőbb helyzetbe annál, mintha eleve érvényes szerződést kötött volna.”

Az alábbiakban a fenti elvek figyelembevételével fogjuk elemezni a deviza alapú kölcsönszerződés érvénytelenségének megállapítása esetén alkalmazandó jogkövetkezmények kérdéskörét a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos

¹⁰ régi Ptk. 238. § (2) bekezdés; Ptk. 6:115. § (3)-(4) bekezdés

¹¹ Ptk. 6:113. § (2)-(3) bekezdés

¹² régi Ptk. 237. § (2) bekezdés második mondat; Ptk. 6:110-6:111. §§

¹³ régi Ptk. 239. §; Ptk. 6:114. §

¹⁴ Lásd erről bővebben a tanulmány V.2.1. pontjában.

¹⁵ Erről lásd bővebben: POMEISL András József: Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről általában, *Polgári Jog*, 2020/5-6., 51-55. o.

Tanácskozása és a Konzultációs Testület e körben kifejtett állásfoglalásainak alapulvételével.

3. A tisztességtelenség fogalmi elemeinek jelentősége a jogkövetkezmények szempontjából

A deviza alapú kölcsönszerződéseknek az árfolyamkockázat fogyasztóra telepítésének tisztességtelensége miatti érvénytelensége esetén figyelembe kell venni a tisztességtelenségre vonatkozó uniós jogi szabályokat, különös tekintettel a Tanács 1993. április 5-ei, a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelvére (a továbbiakban: fogyasztói irányelv).

A fogyasztói irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerint „[e]gyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel abban az esetben tekintendő tisztességtelen feltételnek, ha a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára”. E rendelkezést értelmezve az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban EUB) a C-415/11. sz., ún. Aziz-ügyben¹⁶ leszögezte: „annak megállapításához, hogy valamely feltétel a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben »jelentős egyenlőtlenséget« idéz-e elő a fogyasztó kárára, különösen a nemzeti jognak a felek ezirányú megállapodása hiányában irányadó szabályait kell figyelembe venni. Ilyen összehasonlító vizsgálat alapján ítélni meg a nemzeti bíróság, hogy adott esetben a szerződés mennyiben hozza a hatályos nemzeti jogban szabályozottnál kedvezőtlenebb jogi helyzetbe a fogyasztót”.¹⁷

A másik előfeltételt elemezve rámutatott: „[a]zon kérdés kapcsán, hogy milyen körülmények között jön létre az ilyen egyenlőtlenség »a jóhiszeműség követelményével ellentétben«, meg kell állapítani, hogy az irányelv tizenhatodik preambulumbekzdésére tekintettel, (...) a nemzeti bíróságnak e célból meg kell vizsgálnia, hogy az eladó vagy szolgáltató a fogyasztóval szembeni tisztességes és méltányos eljárása esetén ésszerűen elvárhatta-e, hogy utóbbi az egyedi tárgyalást követően elfogadja az érintett feltételt. (...) Ezenkívül az irányelv 4. cikke szerint valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét az e szerződés tárgyát képező áruk vagy szolgáltatások természetének figyelembevételével, és a szerződés megkötésének időpontjában fennálló, a szerződés megkötését kísérő összes körülmény alapján kell megítélni (...). Ebből következik, hogy ezzel összefüggésben értékelni kell azokat a következményeket is, amelyeket az említett feltétel a szerződésre irányadó jog keretében előidézhet, és ez a nemzeti jogrend szerinti vizsgálatot feltételez (...).¹⁸

¹⁶ C-415/11. sz. Mohamed Aziz kontra Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa ügyben 2013. március 14-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2013:164)

¹⁷ Aziz-ügyben hozott ítélet indokolásának 68. pontja

¹⁸ Aziz-ügyben hozott ítélet indokolásának 69-71. pontja

A fenti megállapításra tekintettel tehát elsősorban a nemzeti jog diszpozitív szabályaira tekintettel kell megállapítani azt, hogy (1) a felek jogaiban és kötelezettségeiben fennáll-e fogyasztó kárára jelentős egyenlőtlenség, (2) ez a jóhiszeműség és tisztességtelenség követelményeivel ellentétben áll-e. Valójában arról van szó, hogy ha a felek megállapodásukkal a fogyasztó hátrányára eltérnek a nemzeti jog diszpozitív rendelkezésétől, akkor vizsgálni kell, hogy ez az eltérés a jóhiszeműség és tisztességtelenség követelményeivel ellentétes-e, vagyis van-e a szerződésnek olyan kapcsolódó rendelkezése, amely az eltérést objektíve indokolttá teszi, azaz az abból eredő hátrányt megfelelően kompenzálja. Valójában tehát a diszpozitív szabályozástól való eltéréseknek az *együttes hatását* értékelve lehet eldönteni, hogy a vitatott kikötés folytán a fogyasztót érte-e hátrány. Ez azt is jelenti, hogy ha a kikötés tisztességtelenséget a bíróság megállapítja, a diszpozitív szabályoktól a fogyasztó hátrányára való eltérésnek a kompenzációra szolgáló kikötésekkel csökkentett, együttes hatása lesz az az érdeksérelem, amely alól a fogyasztót a fogyasztói irányelv 6. cikkének (1) bekezdésének első fordulata alapján alól mentesíteni kell.

4. A tisztességtelenség megállapításának jogkövetkezményei a 93/13/EGK irányelv 6. és 7. cikke alapján

A fogyasztói irányelv 6. cikkének (1) bekezdése szerint „[a] tagállamoknak le kell fektetniük, hogy egy eladó vagy szolgáltató által egy fogyasztóval kötött szerződésben használt tisztességtelen feltételek a nemzeti joguknak megfelelően nem kötelezőek a fogyasztóra, és hogy a szerződés továbbra is kötelezi a feleket ezen feltételeken felül, ha az alkalmas, hogy továbbra is létezzen a tisztességtelen feltételek nélkül”.¹⁹ A 93/13/EGK irányelv 7. cikkének (1) bekezdése szerint „[a] tagállamok biztosítják, hogy a fogyasztók és a versenytársak érdekében megfelelő és hatékony eszközök álljanak rendelkezésre, hogy megakadályozzák a tisztességtelen feltételek az eladók vagy szolgáltatók által a fogyasztókkal kötött szerződésekben való további felhasználását”.²⁰

Az EUB a C-618/10. számú, ún. *Banco Español-ügyben*²¹ a 93/13/EGK irányelv 6. cikkének (1) bekezdését értelmezve kimondta, hogy „e rendelkezés első fele – bár elismeri, hogy a tagállamok bizonyos autonómiával rendelkeznek a tisztességtelen feltételekre alkalmazandó jogszabályok meghatározása tekintetében – kifejezetten annak előírását teszi kötelezővé, hogy az említett feltételek »nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve« (...) olyan kógens rendelkezésről van szó, amely arra irányul, hogy a szerződő felek jogai és kötelezettségei tekintetében a szerződés által megállapított formális egyensúlyt az e felek egyenlőségét helyreállító, valódi egyensúllyal helyettesítse (...) az uniós jogalkotó a 93/13/EGK irányelv 6. cikke (1) bekezdésének a második felében, valamint az irányelv huszonegyedik

¹⁹ Az angol és a német szöveg alapján pontosított rendelkezés.

²⁰ Az angol és a német szöveg alapján pontosított rendelkezés.

²¹ C-618/10. sz. Banco Español de Crédito, SA kontra Joaquín Calderón Camino ügyben 2012. június 14-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2012:349)

preambulumbekezdésében kifejezetten előírta, hogy az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződés »változatlan feltételekkel« továbbra is köti a feleket, ha a szerződés »a tisztességtelen feltételek kihagyásával« is fennmaradhat. A 6. cikk (1) bekezdésének szövegezéséből következik tehát, hogy a nemzeti bíróságok kötelesek csak kizárni a tisztességtelen szerződéses feltételt annak érdekében, hogy az ne gyakoroljon kötelező hatást a fogyasztóra, anélkül hogy fel lennének hatalmazva arra, hogy felülvizsgálják annak tartalmát. Ennek a szerződésnek továbbra is fenn kell állnia, elvben, bármely más módosulás nélkül, mint amelyet a tisztességtelen feltételek törlése eredményez, mindaddig, amíg a nemzeti jog szabályaival összhangban a szerződés ilyen további fennmaradása jogilag lehetséges”.²²

Az EUB a 93/13/EGK irányelv 7. cikkének (1) bekezdését értelmezve azt is kimondta ebben az ügyben, hogy „tekintettel a közérdek természetére és jelentőségére, amely az eladókkal vagy szállítókkal szemben gyengébb helyzetben lévő fogyasztók számára biztosított védelem alapját képezi, a 93/13 irányelv a tagállamoktól megköveteli, amint az a 7. cikk (1) bekezdéséből nyilvánvaló, összefüggésben annak huszonnegyedik preambulum-bekezdésével, hogy megfelelő és hatékony eszközökről biztosítsanak, »hogy megakadályozzák a tisztességtelen feltételek további alkalmazását az eladók vagy a szolgáltatók által a fogyasztókkal kötött szerződésekben«. Ebben az összefüggésben világos, (...) hogy ha a nemzeti bíróság számára lehetséges lenne az ilyen szerződésekben foglalt tisztességtelen feltételek tartalmának felülvizsgálata, akkor egy ilyen hatáskör veszélyeztetné a 93/13 irányelv 7. cikke hosszú távú céljának elérését. Ez a hatáskör hozzájárulna ahhoz, hogy megszüntesse az ilyen tisztességtelen feltételek fogyasztók tekintetében való egyszerű mellőzésének az eladókra vagy a szolgáltatókra gyakorolt visszatartó hatásait, (...) egészen addig, hogy ezeknek az eladóknak vagy szolgáltatók számára továbbra is kísértést jelentene ezeknek a feltételeknek a használata, tudatában annak, hogy még ha érvénytelennek is nyilvánítják őket, a nemzeti bíróság ennek ellenére olyan módon fogja módosítani a szerződést, a szükséges mértékben, hogy biztosítsa az eladók vagy a szolgáltatók érdekeit. Ennélfogva egy ilyen hatáskör, amennyiben azt megadnánk a nemzeti bíróságnak, nem lenne olyan, amely önmagában biztosítja a fogyasztó olyan hatékony védelmét, mint amely a tisztességtelen feltételek alkalmazásának mellőzéséből származik”.²³

A C-453/10. számú Jana Pereničová és Vladislav Perenič SOS financ, spol. s r. o. elleni ügyében²⁴ az előzetes döntéshozatali kérelmet előterjesztő bíróság arra kérdezett rá, hogy „a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, mint amely lehetővé teszi a nemzeti bíróságok számára – abban az esetben, amikor az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó között kötött szerződésben tisztességtelen szerződési feltételek fennállását állapítják meg – az arra való

²² Banco Español-ügyben hozott ítélet indokolása 62-65. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

²³ Banco Español-ügyben hozott ítélet indokolása 68-70. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

²⁴ C-453/10. sz. Jana Pereničová és Vladislav Perenič kontra SOS financ spol. s r. o. ügyben 2012. március 15-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2012:144)

következtetést, hogy az említett szerződés a maga egészében nem köti a fogyasztót, amennyiben ez a fogyasztó számára kedvezőbb”.²⁵

Az EUB válaszában leszögezte, hogy „a nemzeti bíróságok, amelyek úgy találják, hogy a szerződés feltételei tisztességtelenek, a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése alapján kötelesek először levonni valamennyi jogkövetkezményt, amely a nemzeti jog alapján abból következik, hogy a fogyasztót ezek a feltételek nem kötik, (...) és másodsor, felmérni, hogy a szóban forgó szerződés továbbra is létezhet-e e tisztességtelen feltételek nélkül (...) az európai uniós jogalkotó által a 93/13 irányelvvel kapcsolatban kitűzött cél abban áll, hogy helyreállítsa a felek közötti egyensúlyt, míg elvben megőrzi a szerződés mint egész érvényességét, és nem valamennyi, tisztességtelen feltételeket tartalmazó szerződés eltörlésében”.²⁶

Az EUB szerint „[a]nnak értékelési szempontjait illetően, vajon egy szerződés valóban tovább létezhet-e a tisztességtelen feltételek nélkül, ki kell emelni, hogy mind a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének szövegezése, mind a gazdasági tevékenységek jogbiztonságával kapcsolatos követelmények egy objektív megközelítés mellett szólnak e rendelkezés értelmezése során, így az, hogy (...) az egyik szerződő fél, ebben az esetben a fogyasztó helyzete nem tekinthető döntő, a szerződés sorsát meghatározó szempontnak. Következésképpen a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését nem lehet úgy értelmezni, mint hogy azt jelenti: amikor értékelik, vajon egy szerződés, amely egy vagy több tisztességtelen feltételt tartalmaz, tovább létezhet-e e feltételek nélkül, az ügyet tárgyaló bíróság döntését alapíthatja egyedül az egész szerződés megsemmisítéséből a fogyasztóra háruló lehetséges előnyre”.²⁷

Az EUB végül utalt arra, hogy „a 93/13 irányelv a tisztességtelen feltételekre vonatkozó nemzeti jogszabályoknak csak részleges és minimális harmonizációját végzi el, elismerve a tagállamok azon lehetőségét, hogy a fogyasztók számára az irányelvben előírtaknál magasabb szintű védelmet biztosítsanak. (...) Következésképpen a 93/13 irányelvvel nem ellentétes az, ha valamely tagállam az uniós jog tiszteletben tartásával olyan nemzeti szabályozást ír elő, amely lehetővé teszi az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó között kötött, egy vagy több tisztességtelen feltételt tartalmazó szerződésnek a maga egészében történő semmissé nyilvánítását, amennyiben ez a fogyasztó fokozottabb védelmét biztosítja”.²⁸

Ezt az értelmezést az EUB továbbfejlesztette a C-26/13. számú, ún. *Kásler-ügyben*²⁹, amelyben kimondta, hogy „[a]z alapeljáráshoz hasonló helyzetben azonban ebből nem következik, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése

²⁵ Pereničová ügyben hozott ítélet indokolásának 26. pontja.

²⁶ Pereničová ügyben hozott ítélet indokolásának 30-31. pontjának az angol szöveg alapján pontosított szövege. Ugyanígy: C-126/17. sz. ERSTE Bank Hungary Zrt kontra Czako Orsolya 2018. február 22-én hozott végzés indokolásának 38. pontja; C-118/17. sz. Zsuzsanna Dunai kontra ERSTE Bank Hungary Zrt ügyben 2019. március 14-én hozott ítélet indokolásának 42-44. pontja

²⁷ Pereničová ügyben hozott ítélet indokolásának 32-33. pontjának az angol szöveg alapján pontosított szövege.

²⁸ Pereničová ügyben hozott ítélet indokolásának 34-35. pontja.

²⁹ C-26/13. Kásler Árpád és Káslerné Rábai Hajnalka kontra OTP Jelzálogbank Zrt. ügyben 2014. április 30-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2014:282)

eleve kizárja, hogy a nemzeti bíróság a szerződések jogának elveivel összhangban törölje a tisztességtelen feltételt, és helyettesítse a nemzeti jog diszpozitív rendelkezésével. Éppen ellenkezőleg, egy tisztességtelen feltétel helyettesítése egy ilyen rendelkezéssel, amelyről – amint az a 93/13 irányelv tizenharmadik preambulum-bekezdéséből kitűnik – vélelmezik, hogy nem tartalmaz tisztességtelen feltételeket, amennyiben az azt eredményezi, hogy a szerződés továbbra is fennmaradhat annak ellenére, hogy a III/2. bekezdést törölték, és továbbra is kötelező a felekre, a 93/13 irányelv fényében teljes mértékben indokolt. A tisztességtelen feltétel helyettesítése a nemzeti jog diszpozitív rendelkezésével összhangban áll a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének céljával, mivel az állandó ítélkezési gyakorlat szerint e rendelkezés célja a szerződésben a felek jogai és kötelezettségei között kialakított formális egyensúly helyettesítése a közöttük fennálló egyenlőséget helyreállító valós egyensúllyal, és nem az összes tisztességtelen feltételeket tartalmazó szerződés megsemmisítése (...). Ha azonban az alapügyben szóban forgó helyzetben nem lenne megengedett a tisztességtelen feltétel kicserélése egy diszpozitív rendelkezéssel, ezzel megkövetelve azt, hogy a bíróság a szerződést teljes egészében semmisítse meg, akkor a fogyasztó különösen hátrányos következményeknek lehetne kitéve, úgy, hogy az a szerződés megsemmisítéséből eredő visszatartó erőt jelentősen veszélyeztetné. Általában a megsemmisítés következménye az, hogy a kölcsön fennmaradó egyenlege haladéktalanul esedékes, amely valószínűleg meghaladja a fogyasztó fizetőképességét, és ennek eredményeként inkább a fogyasztót, mint a hitelezőt bünteti, aki ennek következményeként nem lenne visszatartva az ilyen feltételek szerződéseibe iktatásától”.³⁰

Az EUB a C-483/16. sz., ún. *Sziber-ügyben*³¹ leszögezte: „jóllehet a tagállamok feladata az, hogy a nemzeti joguk által meghatározzák a valamely szerződésben foglalt kikötés tisztességtelen jellege megállapításának és e megállapítás konkrét joghatásai érvényesülésének módját, a tisztességtelen jelleg megállapításának lehetővé kell tennie azon jogi és ténybeli helyzet helyreállítását, amelyben a fogyasztó e tisztességtelen feltétel hiányában lett volna; többek között azzal, hogy a fogyasztó számára biztosítja az eladó vagy szolgáltató jogalap nélküli – a fogyasztó kárára az említett tisztességtelen feltétel alapján való – gazdagodásának visszatérítéséhez való jogot”.³²

Az EUB a C-38/17. számú ügyben³³ ismételten hangsúlyozta, hogy „a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése a felek közötti egyensúly helyreállítására, nem pedig a tisztességtelen feltételeket tartalmazó valamennyi szerződés semmissé nyilvánítására irányul. Ugyanakkor a szerződésnek főszabály szerint úgy kell fennmaradnia, hogy csak a tisztességtelen feltételek elhagyása jelentsen módosulást, ha a belső jogszabályok értelmében a szerződés ilyen módon való fennmaradása jogilag lehetséges, amit objektív megközelítésből kell vizsgálni ... A

³⁰ Kásler-ügyben hozott ítélet indokolása 80-84. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

³¹ C-483/16. sz. Zsolt Sziber kontra ERSTE Bank Hungary Zrt ügyben 2018. május 31-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2018:367)

³² Sziber-ügyben hozott ítélet indokolásának 34. pontja

³³ C-38/17. sz. GT kontra HS ügyben 2019. június 5-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2019:461)

kérdést előterjesztő bíróság szerint az alapeljárás tárgyát képező feltétel a 93/13 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése értelmében a szerződés elsődleges tárgyát határozza meg. E körülmények között a szerződés e feltétel kihagyását követően történő fennmaradása jogilag nem tűnik lehetségesnek, amit ugyanakkor a kérdést előterjesztő bíróságnak kell adott esetben értékelnie”.³⁴

A C-126/17. sz. ügyben, az ERSTE Bank Hungary Zrt. és Czakó Orsolya között folyt, a Bíróság abban a kérdésben foglalt állást, hogy „a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését akként kell-e értelmezni, hogy amennyiben valamely nemzeti bíróság megállapítja a fogyasztó és a pénzügyi intézmény által megkötött kölcsönszerződésben foglalt, az alapeljárásban vizsgáltakhoz hasonló feltételek tisztességtelen jellegét, e rendelkezéssel ellentétes, ha e bíróság e szerződést teljes egészében érvénytelennek nyilvánítja”.³⁵ A Bíróság kiemelte: „[a]bban az esetben, ha e bíróság – különösen az első kérdésre adott választ figyelembe véve – megállapítaná az érintett feltételek tisztességtelen jellegét, az ő feladata lenne a nemzeti jogszabályok alapján ebből eredő valamennyi következményt alkalmazni annak érdekében, hogy az említett feltételek ne jelentsenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve”.³⁶

A C-118/17. számú, Dunai Zsuzsanna és az Erste Bank Hungary Zrt. között folyó ügyben a Bíróság emlékeztetett: „[a]bban a körben, ahol a magyar jogalkotó a hitelintézetek gyakorlatához kapcsolódó problémákat, amely az árfolyamkülönbséggel kapcsolatos feltételeket tartalmazó kölcsönszerződések megkötéséből állt, e feltételek jogalkotási eszközökkel történő módosításával és a kölcsönszerződések érvényességének egyidejű biztosításával orvosolta, ez a megközelítés megfelel az uniós jogalkotó által a 93/13 irányelvvel és különösen annak 6. cikke (1) bekezdésével összefüggésben kitűzött célnak. Ez a cél a felek közötti egyensúly helyreállítása, míg elvben megőrzi a szerződés egészének érvényességét, nem pedig a tisztességtelen feltételeket tartalmazó szerződések megszüntetése. ... Ennek ellenére az említett irányelv 6. cikkének (1) bekezdését illetően, a Bíróság úgy is tartotta, hogy azt úgy kell értelmezni, mint amely azt jelenti, hogy a tisztességtelennek tartott szerződéses feltételt elvben úgy kell tekinteni, mintha soha nem létezett volna, tehát annak semmilyen hatása sincs a fogyasztóra, és hogy annak az a következménye, hogy visszahelyezi a fogyasztót abba a jogi és ténybeli helyzetbe, amelyben e feltétel hiányában lenne”.³⁷ A Bíróság leszögezte: „a kérdést előterjesztő bíróságnak kell megvizsgálnia, hogy a nemzeti szabályozás, amely az ilyen jellegű feltételeket tisztességtelennek nyilvánította, lehetővé tette-e annak a jogi és ténybeli helyzetnek a helyreállítását, amelyben Dunai asszony ilyen tisztességtelen feltétel hiányában lett volna, különösen azáltal, hogy jogot biztosított az ő kárára az eladó vagy a szolgáltató által e tisztességtelen feltétel alapján jogellenesen szerzett előnyök visszatérítésére (...)”.³⁸

³⁴ GT kontra HS ügyben hozott ítélet indokolásának 43. pontja.

³⁵ ERSTE Bank ügyben hozott ítélet indokolásának 36. pontja.

³⁶ ERSTE Bank ügyben hozott ítélet indokolásának 39-40. pontja.

³⁷ Dunai-ügyben hozott ítélet indokolás 40-41. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

³⁸ Dunai-ügyben hozott ítélet indokolás 42-44. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

A C-260/18. számú ügyben³⁹ az Európai Unió Bírósága – visszautalva a Kásler-ügyben kifejtettekre – leszögezte: „[j]óllehet a Bíróság úgy találta, hogy az (...) irányelv 6. cikkének (1) bekezdése nem zárja el eleve a nemzeti bíróságot attól, hogy egy tisztességtelen feltételt helyettesítsen a nemzeti jog egy diszpozitív szabályával vagy egy olyannal, amely akkor alkalmazandó, ha a szóban forgó szerződés felei így állapodnak meg; ez a lehetőség azonban azokra a helyzetekre korlátozódik, amikor e tisztességtelen feltétel mellőzése a bíróságtól azt követelné, hogy a szerződést teljes egészében semmisítse meg, és ez által a fogyasztót különösen kedvezőtlen következményeknek téve ki, azzal az eredménnyel, hogy ezért a fogyasztó lesz megbüntetve (...) Elsősorban, e következmények értékelésének időpontja kapcsán emlékeztetni kell arra, hogy a helyettesítés e lehetősége teljes egészében a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdése céljának tárgyi hatálya alá tartozik, amely a fogyasztó védelme a közte és az eladó vagy szolgáltató közötti egyenlőség helyreállítása révén (...). Mivel ez a helyettesítési lehetőség a fogyasztóvédelem végrehajtásának biztosítását szolgálja, biztosítva a fogyasztó érdekeit a szóban forgó szerződés teljes megsemmisítéséből fakadó esetlegesen kedvezőtlen következményekkel szemben, egyértelmű, hogy e következményeket szükségképpen értékelni kell a jogvita felmerülésének időpontjában fennálló vagy előrelátható körülményekkel kapcsolatban. A fogyasztóvédelem csak akkor biztosítható, ha a tényleges és ezért folyó érdekeit, és nem a vitatott szerződés megkötésekor fennálló körülmények között fennálló érdekeit veszik figyelembe (...). Hasonlóképpen azok a következmények, amelyek ellen ezeket az érdekeket meg kell védeni, azok, amelyek a jogvita felmerülésének időpontjában fennálló vagy előrelátható körülmények között vetődnek fel, ha a bíróság megsemmisíti a szerződést, és nem azok, amelyek a szerződés megsemmisítéséből annak megkötése napján származnának”.⁴⁰

A fentiekből kitűnően az, hogy a szerződés a tisztességtelen feltétel elhagyásával fennmaradhat-e, alapvetően a nemzeti jogra tartozó kérdés. Az uniós jogból fakadó követelmény csupán az, hogy 1.) vissza kell helyezni a fogyasztót abba a jogi és ténybeli helyzetbe, amelyben e feltétel hiányában lenne; 2.) a rendezés nem lehet részleges, tehát *ex tunc* hatállyal mentesíteni kell a fogyasztót minden hátrányos követelménytől; 3.) a rendezés módjának kellő visszatartó erővel kell rendelkeznie ahhoz, hogy elrettentsen a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazásától.

Ennek megfelelő a Kúria által a 6/2013. PJE határozata 5. pontjához fűzött indokolásban kifejtett álláspontja, miszerint: „(...) az érvénytelen szerződéses rendelkezéseket úgy kell tekinteni, mintha nem váltak volna a szerződés részévé; a tisztességtelen feltételek elhagyásával a szerződés változatlan formában továbbra is köti a feleket. A felek közötti elszámolásra erre irányuló kereset, illetve viszontkereset esetén van lehetőség, ami azt jelenti, hogy az érvénytelen rendelkezések figyelmen kívül hagyásával újra kell számolni, hogy az adósnak mennyit kellett volna fizetnie és ténylegesen mennyit fizetett. Ha a szerződés az érvénytelennek talált feltétel nélkül nem teljesíthető, ez már az egész szerződés

³⁹ C-260/18. sz. Kamil Dziubak és Justyna Dziubak kontra Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, anciennement Raiffeisen Bank Polska SA ügyben 2019. október 3-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2019:819)

⁴⁰ Dunai-ügyben hozott ítélet indokolás 48-51. pontjának angol változat alapján pontosított szövege.

érvénytelenségét eredményezi és annak megfelelően kell a jogkövetkezményt levonni.”

5. A Konzultációs Testület által javasolt két megoldás

Az első megoldás, amelyet a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozása fogadott el, az, hogy „[a]bban az esetben, ha az adott szerződés tekintetében az 2/2014. PJE határozat 1.pontjának harmadik bekezdésében megjelölt okból teljesen érvénytelen, és ezért a fogyasztó az árfolyam-kockázat viselésére nem kötelezhető, a szerződés érvényessé vagy hatályossá nyilvánítása esetén a tartozás tőkeösszegének a ténylegesen folyósított forintösszeget kell tekinteni, ügyleti kamatként pedig a szerződésben kikötött kamatfelár alapulvételével megállapított piaci forintkamatot kell alkalmazni. Amennyiben a kamatfelár mértékét a szerződésben a felek kifejezetten nem rögzítették, a kamatfelárat akként kell megállapítani, hogy a szerződéskötéskor meghatározott ügyleti kamatból ki kell vonni a szerződéskötés napján a szerződésben kirovó pénznemként meghatározott devizanemre irányadó pénzpiaci kamat mértékét. Az így képzett kamat-felárat kell hozzáadni a szerződéskötés napján a forintra irányadó pénzpiaci kamat (HUF BUBOR) mértékéhez. Ebben az esetben az érvényessé vagy hatályossá nyilvánított szerződés – minthogy a kirovó pénznem megváltozása miatt már nem minősül devizaszerződésnek – nem tartozik a *2014. évi LXXVII. törvény*⁴¹ hatálya alá.”⁴²

A gyakorlatban ez az álláspont nem érvényesült csonkítatlanul. Néhány ügyben a szerződés hatályossá nyilvánítására került sor, forintkölcsönként, a BUBOR és a kamatfelár összegével megegyező mértékű kamattal; más ügyekben a szerződést forintkölcsönként érvényessé nyilvánították, az ügyleti kamat mértékének érintetlenül hagyásával. A problémát egyfelől az okozta, hogy egyes bíróságoknak kétségei voltak abban a tekintetben, hogy van-e helye az érvényessé nyilvánításnak, vagyis az érvénytelenség oka – különösen már megszűnt szerződések esetén – kiküszöbölhető-e, másfelől az, hogy a fogyasztói irányelv 6. cikkének (1) bekezdése – figyelemmel az Európai Unió Bíróságának az ún. Banco Espanol-ügyben hozott határozatára – lehetőséget ad-e a kamatmérték módosítására.

Az e megoldással kapcsolatos első aggályt a Konzultációs Testület sem osztotta, hiszen a 2019. június 19-ei állásfoglalás szerint „[a]z 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja értelmében, ha az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, a bíróság az érvénytelen szerződést a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja. A szerződés érvényessé nyilvánítása egyenrangú lehetőség az eredeti állapot helyreállításával; ha mindkettő alkalmazható lenne, akkor a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik annak eldöntése, hogy az

⁴¹ 2014. évi LXXVII. törvény az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről

⁴² Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozásáról, II. napirendi pont, A/II.1.1. pont. Megjelent: a Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok, 2016. januári számában.

érvénytelenség melyik jogkövetkezményét alkalmazza. A 6/2013. PJE határozat 4. pontja is megerősítette, hogy ha a bíróság a szerződés érvénytelenségét állapítja meg – a jogkövetkezmények alkalmazására irányuló kereset (vizontkereset) esetén, feltéve, hogy az érvénytelenség oka kiküszöbölhető – a bíróságnak elsősorban a szerződés érvényessé nyilvánítására kell törekednie. (...) Az érvényessé nyilvánításnak nincs akadálya, ha a szerződés érvénytelenségének kizárólag az az oka, hogy az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződéses rendelkezés(ek) tisztességtelen(ek), hiszen ebben az esetben az érvénytelenség oka kiküszöbölhető azáltal, hogy a fogyasztót mentesítjük a tisztességtelen kikötésből fakadó árfolyamkockázat viselése alól. Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja szerint ugyanis »[a]z érvénytelenségi ok kiküszöbölése voltaképpen a szerződés tartalmának a módosításával az érvénytelenségi ok miatt keletkezett érdeksérelem kiküszöbölését jelenti.« Mindezekből következően az egyedüli alkalmazható érvénytelenségi jogkövetkezmény ilyen esetben a szerződés érvényessé nyilvánítása”.⁴³

Ami a második aggályt illeti, a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalása rámutatott: „[a]z 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 8. pontja szerint az érvénytelenség jogkövetkezményei levonásánál a bíróságnak gondoskodnia kell az eredetileg egyenértékű szolgáltatások értékegyensúlyának a fenntartásáról, meg kell akadályoznia bármelyik fél jogalap nélküli gazdagodását. A PK vélemény indokolása szerint »A bíróságnak arra kell törekednie, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek rendezése során egyik fél se kerüljön a másikkal szemben aránytalanul kedvezőbb, illetve méltánytalanul súlyosabb vagyoni helyzetbe, más szóval meg kell akadályozni bármelyik fél jogalap nélküli gazdagodását (...) érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy az eredetileg fennállt értékegyensúly fennmaradjon, hogy egyik fél részéről se következhesen be jogalap nélküli gazdagodás. Ezt az elvet kell érvényesíteni az érvényessé nyilvánítás, illetve a hatályossá nyilvánítás során is az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének a pénzbeli megtérítésekor. A bíróságnak a jogviszony rendezése során tehát arra kell törekednie, hogy a már teljesített szolgáltatással egyenértékű ellenszolgáltatást rendeljen el. Az elszámolás során a bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy egyik fél se kerüljön kedvezőbb helyzetbe annál, mintha eleve érvényes szerződést kötött volna«”.⁴⁴ A CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén elfogadott megoldás tehát mindenben megfelel a magyar jog szabályainak és elveinek.

Az uniós jogi aggályokra tekintettel azonban a Konzultációs Testület kidolgozott egy alternatív megoldást, amely szerint „[a] szerződést a bíróság akként nyilvánítja érvényessé, hogy a deviza-forint átváltási árfolyamot maximálja, a szerződésben rögzített kamatmérték forintosítási fordulónapig történő érintetlenül hagyásával. ...

⁴³ Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések érvénytelensége esetén alkalmazandó továbbá jogkövetkezmények köre és tartalma. L.: <https://kuria-birosag.hu/hu/konzervenytelensegi>

⁴⁴ Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések érvénytelensége esetén alkalmazandó továbbá jogkövetkezmények köre és tartalma. L.: <https://kuria-birosag.hu/hu/konzervenytelensegi>

A bíróság által maximált árfolyam a forintosítás során is irányadó. A forintosítás fordulónapjától a forintosítási törvényekben meghatározott kamatszabályok az irányadóak. A fogyasztó tartozását, vagy a részére esetleg visszajáró összeget ennek megfelelően kell kiszámítani.⁴⁵

Az álláspont indokolása szerint „[a] megoldás kiindulópontja, hogy az EUB joggyakorlata [C-453/10., C-415/11., C-26/13., C-186/16., C-483/16., C-38/17., C-51/17., C-118/17.]. értelmében nem önmagában az árfolyamkockázat viselésével kapcsolatos tájékoztatás nem megfelelő volta eredményezi a vonatkozó szerződési rendelkezés tisztességtelenségét, hanem annak az a következménye, hatása, amely a fogyasztó hátrányára jelentős mértékben felborítja a felek közötti érdekegyensúlyt. Nem önmagában az egyenlőtlenség, hanem annak jelentős mértéke az, ami a 93/13. Irányelv 3. cikk (1) bekezdés, valamint az EUB e rendelkezéshez kapcsolódó joggyakorlata szerint megalapozza a tisztességtelenség megállapítását. A »jelentős egyenlőtlenség« – amely a tisztességtelenség kategóriáján keresztül a semmiség jogkövetkezményével jár – lényegében analóg fogalom a magyar jogban megtámadási okként szabályozott feltűnő értékaránytalanság fogalmával, így az érvényessé nyilvánítás során analóg módon alkalmazhatóak a bírói gyakorlatban (PK 267. számú állásfoglalás) kialakult elvek, amelyek szerint nem teljes érdekegyensúlyt kell létrehozni az érvényessé nyilvánítás során, hanem az aránytalanságnak csak azt a mértékét kell kiküszöbölni, amely már feltűnővé (jelentőssé) tette az értékaránytalanságot (egyenlőtlenséget). (...) Annak meghatározása, hogy a fogyasztó milyen mértékű árfolyamkockázat viselésére köteles (maximált árfolyam) bírói mérlegelés tárgya, hiszen a jelentős egyenlőtlenség mindig csak a konkrét szerződés tekintetében vizsgálható szükség esetén szakértő bevonásával”.⁴⁶

Az indokolás kiemeli, hogy „[a]z árfolyamváltozás azon mértékének a meghatározása, amely a felek jogaiban és kötelezettségeiben bekövetkezett egyenlőtlenséget az adott esetben már „jelentőssé” teszi, több szempont figyelembevételével állapítható meg. Elsődlegesen annak van jelentősége, hogy a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták - az adott szerződési tartalom mellett - az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat. Jelentősége van továbbá a felvételtől kezdődően, az alkalmazott kamatmértéknek. Figyelembe kell venni, hogy tisztességtelenség hiányában milyen helyzetben lenne a fogyasztó. Ennek kapcsán figyelembe vehető, hogy tájékoztatás hiányában, vagy nem megfelelő tájékoztatás mellett is az átlagos fogyasztónak tudnia kellett, miszerint az árfolyam akár reá nézve kedvezőtlen irányban is változhat, különösen, ha csak annak mértékéről nem kapott megfelelő tájékoztatást.”⁴⁷

Az álláspont elvi magja tehát az, hogy a „jelentős egyensúlytalanság” fennálltának megállapításánál vizsgálni kell (I) elsődlegesen azt, hogy „a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták -

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések érvénytelensége esetén alkalmazandó továbbá jogkövetkezmények köre és tartalma. L.: <https://kuria-birosag.hu/hu/konzervenytelensegi>.

az adott szerződési tartalom mellett - az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat"; (II) továbbá – valójában korrekciós tényezőként – (1) a felvételtkor árfolyamot; (2) az alkalmazott kamatmértéket; (3) a fogyasztó által a tájékoztatás hiányában is belátható kedvezőtlen változás mértékét.

Ez a megoldás – a kamatmérték változatlanul hagyására tekintettel – a fogyasztói irányelv 6. cikke (1) bekezdésének második fordulatában foglalt szabályra koncentrálni, ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a 6. cikke (1) bekezdésének első fordulatával csak akkor egyeztethető össze, ha jelentős egyensúlytalanság hiánya esetén nem állapítja meg a tisztességtelenséget, mert ha az árfolyamkockázatra vonatkozó szerződési kikötés tisztességtelen, akkor ahhoz semmilyen joghatás nem fűződhet, hiszen a Banco Espanol-ügyben az Európai Unió bírósága világosan kimondta, hogy: „[a] 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan tagállami szabályozás, (...) amely a nemzeti bíróság számára lehetővé teszi, hogy az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt feltétel tisztességtelen jellegének a megállapítása esetén az említett szerződést e feltétel tartalmának a módosítása útján kiegészítse”.

6. A javasolt megoldások értékelése

A deviza alapú kölcsönszerződések és pénzügyi lízingszerződések esetén a „jelentős egyenlőtleniséget” az okozta, hogy a forintban fennálló finanszírozási igényt kielégítő kölcsönszerződésben a felek – a szerződés támadott kikötése alapján – kölcsönösszegként nem a ténylegesen átadott forintösszeget, hanem annak folyósításkori deviza-egyenértékét vették figyelembe, és ennek következtében a fogyasztó forintban kiszámított tartozása a folyósítást követő árfolyamváltozás hatására megnövekedett, ami egyfelől a tőketartozás forintban kiszámított összegét növelte, másrészt ugyanazon forintösszeg megfizetése kisebb mértékben csökkentette a fogyasztó tartozását. Ez a kikötés a 2/2014 PJE határozat 1. pontja értelmében valójában akkor volt a „jóhiszeműség és tisztesség követelményeivel ellentétes”, ha a fogyasztó – a pénzügyi intézménytől származó megfelelő tájékoztatás hiányában – nem volt tisztában az árfolyamkockázat mibenlétével és mértékével, és ezért nem tudta felmérni a rá háruló valós pénzügyi terheket.

A fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdése szerint egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegét azon áruk vagy szolgáltatások természetének a figyelembevételével kell megítélni, amelyekre vonatkozóan a szerződést kötötték, és hivatkozással a szerződés megkötésének időpontjában az akkor fennálló összes körülményre, amely a szerződés megkötését kísérte, valamint a szerződés minden egyéb feltételére vagy egy olyan másik szerződés feltételeire, amelytől e szerződés függ.

A 6/2013. PJE határozat a devizaalapú kölcsön konstrukciójának lényegét abban ragadta meg, hogy a fogyasztó alacsonyabb kamatmérték mellett devizában adósodik el, és „[a] szerződéses konstrukcióból származó árfolyam kockázatot az adós szempontjából kiegyenlíthette az az előny, amely az alacsonyabb kamatban és törlesztőrészletben mutatkozott”. A „jelentős egyenlőtleniség” fennálltát tehát az

árfolyamkockázat és a kamatmérték együttes hatásának vizsgálatával legcélszerűbb megítélni. Ahogyan a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában ajánlott megoldás indokolása is rögzíti: „[e]lsődlegesen annak van jelentősége, hogy a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták – az adott szerződési tartalom mellett – az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat”.

Figyelemmel arra, hogy az árfolyamváltozás hatás egészen a szerződések forintosításáig fennállt, a folyósítástól a forintosításig terjedő időszak vonatkozásában kell megvizsgálni, hogy a fogyasztó jelentősen rosszabbul jár-e a devizalapú elszámolás és az alacsonyabb kamatmérték alkalmazása mellett, mintha forintalapú, forintkölcsönökre irányadó kamatmérték elszámolást alkalmaznának. Az esetleges hátrány egyetlen tényezőben is megragadható: a fogyasztónak – adott törlesztés mellett – a forintosítás fordulónapján forintban magasabb tőketartozása áll fenn, mintha nem viselte volna az árfolyamváltozást. Olyan megoldást kell tehát találni, amely alapján a forintosításkor forintban kifejezve annyi tőketartozása legyen a fogyasztónak, mintha nem devizában adósodott volna el.

A gyakorlati problémát valójában az okozza, hogy hogyan határozzuk meg azt, hogy „a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták - az adott szerződési tartalom mellett - az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat”. Ehhez ugyanis azt kell meghatározni, hogy deviza alapú elszámolás hiányában milyen fizetési kötelezettsége keletkezne a fogyasztónak. Ennek kapcsán viszont jelentősége van annak, hogy a pénzügyi intézmény – miként arra a 6/2013. PJE határozat is utal – arra tekintettel állapított meg a szerződésben „az adott időszakban irányadó forintkölcsönnél kedvezőbb” kamatmértéket, mert a fogyasztó „devizában adósodott el”. Maga a 6/2013. PJE határozat indokolása is utal rá: „[a] deviza alapú kölcsönszerződés megkötésekor a kölcsönvevő szándéka arra irányult, hogy forintban jusson a kölcsönhöz és tartozását is forintban fizesse vissza, kamatfizetési kötelezettsége ugyanakkor a szerződéskötés idején jellemző forint kölcsönre irányadó kamatnál jelentősen alacsonyabb legyen”.

Ha abból indulunk ki, hogy az ügylet jellege az ügyletben rejlő kockázatokat is magában foglalja, akkor az a kamatmérték, amelyhez képest a deviza alapú elszámolásra tekintettel a fogyasztóval szerződő fél „engedményt” adott, mintegy kompenzálva a devizában történő eladósodást, ugyanazon kockázatot kell, hogy tükrözze, vagyis a fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdésének is az felel meg, hogy a deviza alapú szerződés alapján fennálló tartozást az ugyanazon forintösszegű, azonos kockázatú forintszerződéshez viszonyítjuk. Mivel a banki gyakorlatban a kamatfelár szolgál arra, hogy az ügyletben és az adós személyében rejlő speciális kockázatot tükrözze, míg a referenciakamat – amely lehet akár a törvényes kamatmérték, akár a pénzügyi kamat, akár az állampapírok kamata – az adott pénznemben fennálló tartozások általános kockázatát, így a „jelentős egyenlőtlenség” fennálltát ahhoz a forintszerződéshez viszonyítva kell vizsgálni, amelyben a tőke a ténylegesen folyósított forintösszeg, és a kamatmérték a szerződésben meghatározottal azonos típusú referenciakamat és a szerződésben meghatározott kamatfelár összege; a törlesztéseket pedig a ténylegesen teljesített összegben és időpontokban kell figyelembe venni.

A „jelentős egyenlőtlenség” meghatározásához tehát valójában az első megoldásban javasolt tartalmú szerződést kell figyelembe venni. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb ellenérv az szokott lenni, hogy a jelentősen magasabb kamatmérték miatt a fogyasztó lényegében nem nyer semmit az érvénytelenség megállapításával, így ennek a megoldásnak nincsen a fogyasztói irányelv 7. cikkének (1) bekezdésében megkövetelt „hatékony visszatartó hatása”. Ez azonban pusztán feltevés; az általam végzett modellszámítások azonban ezt nem támasztják alá.⁴⁸ E számításokból ugyanis kitűnik: az eset körülményeitől függ, hogy az adós fogyasztó szenvedett-e el ténylegesen valamilyen érdeksérelmet a deviza alapú elszámolásból adódóan. Az első megoldás a magas CHF/HUF árfolyamon, rövid futamidővel és alacsonyabb kamat mellett felvett, lineárisan törlesztett kölcsön mellett „hátrányos” a fogyasztóra. Lineáris törlesztés esetén azonban – különösen, ha a kölcsön rövidebb futamidejű – a tőketartozás gyorsabban csökken, így az adós eleve kisebb mértékben volt kitéve az árfolyam-kockázatnak. Ez tehát nem jelenti azt, hogy a megoldás ne lehetne hatékony a fogyasztói irányelv 7. cikkének (1) bekezdése értelmében.

Ha viszont elfogadjuk, hogy a „jelentős egyenlőtlenség” fennálltát ahhoz a forintszerződéshez viszonyítva kell vizsgálni, amelyben a tőke a ténylegesen folyósított forintösszeg, és a kamatmérték a szerződésben meghatározottal azonos típusú referenciakamat és a szerződésben meghatározott kamatfelár összege, akkor a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt két megoldás céljában és hatásában egyenértékű megoldás. A 93/13/EGK irányelv éppúgy az érdeksérelme kiküszöbölését kívánja meg a nemzeti jogból, mint ahogy az a szerződés érvényessé nyilvánításának is a feltétele. Ez az érdeksérelme a forintosításkori magasabb tőkeösszegben ragadható meg.

A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 1. megoldás, amely megegyezik a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén javasolt megoldással, ezt akként küszöböli ki, hogy a szerződést olyan tartalommal nyilvánítja érvényessé, hogy az érvényessé nyilvánított szerződés a forintosításig a referenciaszerződéssel egyezzen meg, tehát a tőkeösszeget forintban, a kamatot az irányadó referenciakamat (törvényes kamat, pénzügyi kamat) és a kamatfelár összegében határozza meg. A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 2. megoldás pedig akként, hogy kiszámítja azt a maximális árfolyamot, amely alkalmazása mellett a forintosításig a deviza-tőkeösszeg és a kamatmértéket érintetlenül hagyva az árfolyamkockázatot csak olyan mértékig terheli a fogyasztóra, hogy összes fizetési kötelezettsége ne haladja meg a referencia-szerződés szerinti.

Igaz, hogy a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 2. megoldás olyan további korrekciós tényezők figyelembe vételét is előírja, mint (1) a felvételi árfolyamot; (2) az alkalmazott kamatmértéket; (3) a fogyasztó által a tájékoztatás hiányában is belátható kedvezőtlen változás mértékét. Ennek kapcsán csak utalnék arra, hogy a felvételi árfolyamot és a kamatmértéket a referencia-szerződés tartamának meghatározásánál és a támadott szerződéssel való

⁴⁸ Lásd bővebben: POMEISL András József: Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötés tisztességtelensége esetén alkalmazandó jogkövetkezmény, in: *Gazdasági jogi és adójogi tanulmányok 2020* (szerk.: Bodzási Balázs), Budapest, Corvinus, 2020, 258-260. o.

összevetésénél már figyelembe vettük. A tájékoztatás hiányában is belátható tartozás mértékének figyelembevétele viszont önmagában problematikus.

Ha ugyanis megállapítható az a mérték, amely erejéig a fogyasztó az árfolyamkockázat fennálltát felismerhette, akkor a 2/2014. PJE határozat 1. pontja szerint az árfolyamkockázatot telepítő rendelkezés csak részlegesen érvénytelen. Márpedig a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén elfogadottak szerint „ha a bíróság azt állapította meg, hogy a fogyasztó csak egy konkrét mértéket meghaladón nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére (»részleges érvénytelenség«), a szerződést – a tőkeösszeget és az ügyleti kamat mértékét meghatározó kikötés érintetlenül hagyásával – olyan tartalommal nyilvánítja érvényessé vagy hatályossá, hogy az árfolyamkockázat e meghatározott mértékig terhelje a fogyasztót, vagyis az átszámításra a hivatalos árfolyamon, illetve a banki középárfolyamon, de legfeljebb a tájékoztatásban "konkrét, hitelt érdemlőnek tűnő" módon megjelölt maximális árfolyamon kerüljön sor”.⁴⁹ Ez áll összhangban azzal az uniós jogi követelménnyel, hogy ha megállapítható – és a referencia-szerződésre tekintettel megállapítható – „azon jogi és ténybeli helyzet (...), amelyben a fogyasztó e tisztességtelen feltétel hiányában lett volna”, akkor ezt kell a bíróságnak helyreállítania.

7. Zárszó

A fentiekre tekintettel látható, hogy a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában ajánlott két megoldás – noha más-más módon közelíti meg a kérdést – hatásában lényegében ugyanarra az eredményre vezet, és mindkét megoldás lényegét tekintve nemcsak a magyar polgári jog dogmatikájának felel meg, hanem az uniós jogi következményeknek is, hiszen azt az érdeksérelmet kívánják teljes egészében, maradéktalanul és *ex tunc* hatállyal kiküszöbölni, amely a fogyasztót az árfolyamkockázat tisztességtelen áthárítása révén érte, figyelemmel az adott ügy körülményeire.

Ha figyelembe vesszük, hogy mind a magyar jog, mind az uniós jog az érvénytelen kikötés által okozott érdeksérelmet maradéktalanul, *ex tunc* hatályú kiküszöbölésére törekszik, ezen a hatásbeli egyezésem nem is csodálkozhatunk, hiszen az érdeksérelmet, amelyet így vagy úgy ki kell a bíróságnak küszöbölnie, azonos. Más kérdés, hogy az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő kikötések tisztességtelenségének vizsgálata körében eddig talán nem kapott kellő súlyt az érdeksérelmet mibenlétének és mértékének kérdése, noha az uniós jog szerint – miként az az EUB Aziz-ügyben kifejtett álláspontjából kitűnik – az a tisztességtelenség megállapításának is elengedhetetlen feltétele.

A társadalmi vitákban eddig is felmerült az az érv, hogy a deviza alapú kölcsönszerződések adósai nem minden esetben tekinthetők a konstrukció veszteséseinek, hiszen voltak olyan – különösen rövid- és középtávra felvett – kölcsönök, amelyek esetén az árfolyamváltozásból eredő hátrány nem haladta meg

⁴⁹ Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozásáról, II. napirendi pont, A/II.1.2. pont. Megjelent: a Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok, 2016. januári számában.

az alacsonyabb kamatmértékből származó előnyöket. Ebben az esetben azonban a fogyasztó érdekei ténylegesen akkor sem sérültek, ha az árfolyamkockázatról nem tudott, vagy számára annak mibenléte és jelentősége nem volt ismert. Ezekben az esetekben tehát egy olyan jogi rendezés, amely a fogyasztó számára pénzvisszatérítési kötelezettséggel nem jár, nem sérti sem a hazai, sem az uniós jogot. nyilvánvaló más a helyzet azokban az esetekben, ahol az árfolyamváltozásból eredő hátrány meghaladta az alacsonyabb kamatmértékből származó előnyöket, mert ebben az esetben már van olyan érdeksérelem, amelyet – a tisztességtelenség egyéb feltételeinek fennállta esetén – feltétlenül és teljeskörűen orvosolni kell – függetlenül attól, hogy a bíróság az orvoslásnak melyik konkrét módját választja.

Irodalomjegyzék

- ČERTICKÝ Mária: Az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeinek dogmatikai alapjai a 2013. évi V. törvényben, *Advocat*, 2014/1-2., 45-47. o.
 - POMEISL András József: A devizaalapú kölcsön fogalmi elemei és konstrukció jogi megítélése a Kúria gyakorlatában, *Acta Humana*, 2017/4., 71–88. o.
 - POMEISL András József: Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötés tisztességtelensége esetén alkalmazandó jogkövetkezmény, in: *Gazdasági jogi és adójogi* POMEISL András József: Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről általában, *Polgári Jog*, 2020/5-6., 51-55. o.
 - SZLADITS Károly: A magyar magánjog I. – Általános Rész. Személyi jog, Budapest, Grill, 1941., 35. §, 363. o.
 - HARMATHY Attila: A semmisség és a megtámadhatóság, in: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata* (szerk.: Gellért György), Budapest, Complex, 2004, 883-884.
 - VÉKÁS Lajos: Az érvénytelenség, in: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter), Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 1486-1487. o.
 - WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969
 - WELLMANN György: Az érvénytelenség, in: *Polgári jog – Kommentár a gyakorlat számára V/VI. – Kötelmi jog. Első és Második rész* (szerk.: PETRIK Ferenc – WELLMANN György), Budapest, HVG-ORAC, 2018
-
-